VEGYES KÖZLÉSEK.

Bethlen Péter iskoláztatásához.

Iktári Bethlen Péter, id. Bethlen István fia, 1626 július 25-én tizenhét éves korában iratkozott be a leydeni egyetemre. Az egyetem anyakönyvi bejegyzése ugyanis a jelzett napon a következőkről értesít: »Illustrissimus Petrus Bethlehem de Ictar Comes Comitatuum Hoenjadiensis [1]) et Maramaronsiensis perpetuus, dominus in Hoest et Iliae.[2]) 17«. Kíséretében több magyar ifjút találunk: [3]) Tótváradi Kornis Mihályt, ki egyúttal Bethlen Péter udvarmestere volt, Daniel Jánost, Bethlen Jánost,[4]) Abaffy Lászlót, Töltsei Istvánt, a gróf tanítóját és Tornai Gáspárt, kik nemcsak a gróf állandó környezetét alkották, hanem az egyetemre is beiratkoztak.

Az udvartartás vezetése, Kornis Mihályra volt bízva; neki, valamint a praeceptornak, állandóan tudósítania kellett Bethlen Istvánt Péter gróf tanulmányi előhaladásáról, a kiadásokról, s a kor szokása szerint olyan hírekről is, melyek a fejedelmi udvart, vagy környezetét érdekelhették. Ezen szempontok alapján értékesnek kell tartanunk Kornis Mihálynak Bethlen Istvánhoz intézett alább következő levelét 1627 ápr. 16-ról, annál is inkább, mert egyéb részletezőbb adatunk nincs is Bethlen Péter külföldi iskoláztatásához. A levél eredetije a gr. Bethlenek keresdi levéltárában.

Illustrissime Comes Dne Dne mihi clementissime.

Salute meorumque humillimorum officiorum paratissima semper, promptissimaque commendatione praemissa, etc.

Az Ngod 11. Januarii Kassán kegyelmesen irott levelét nekem

---

[1]) Hunyadiensis.

[2]) Hust et Ilye.

[3]) Album studiosorum Academiae Lugduno Batavae. (Hága, 1875.) col. 195.

[4]) »Johannes Bethlehem etiam nobilis Transilvanus 14.« (u. o.) Kétségtelenül a későbbi kanczellárról s történetíróról van szó. Bethlen János 1613 körül született (*Szilágyi S.:* Erd. irodalomtört. Budapesti Szemle. IV. 422. l. *Lázár:* Erd. főispánjai etc. 18. l.) tehát 1626-ban, az anyakönyvi bejegyzéssel egyezőleg, életének tizennegyedik évében volt. Ez az adat, úgy látszik elkerülte Bethlen János életírói figyelmét.

4. Aprilis adák meg, melyből, hogy megértém az Ngtok boldog, jó egészségét, szivem szerént örvendezvén, Istennek nagy hálákat adtam, adok is. De az holott azt olvastuk volna, hogy az uramnak ő Ngának, ez eljütt aprilisnél tovább tanulásra való nem levő szándéka, mely nagy szűbeli fájdalmot és szánakozást szerzett legyen Ngodnak, azt bizonnyára mi is megszomorodott szivvel olvastuk, sőt szűbül kivántuk és akartuk volna, ha Ngod az helyett kedvesb és kivánatosb hirt vehetett volna. De mivel az állhatatlan világ ily lévén, hogy az embereknek elméjeket, kiváltképen pedig az gyönge ifjaknak ugy elfordítja, hogy magok se tudhassák mit kivánjanak; innét indítottatott volt ő Nga arra az irásra, nem onnét, hogy valakiknek stimulalasokból abaliogonaltattatott volna, holott az féle emberekkel nem volt, nincs is ő Ngának conversatioja. Ha pediglen valakiknek ösztöklésekből ez felől én bennem haesital Ngságod, az távoly legyen; mert ha szintén azt nem tekinteném is ebben, hogy nékem az jüvendőben minemő gyalázatomra fordulna, azt igen szemeim előtt forgatom, hogy jaj azoknak, az kik megbotránkoztatnak másokat, kiváltképen idvességes és előmeneteles dolgokban îndult gyenge ifjakat. Nem is reménylem, hogy ő Nga, az vagy körülötte levők azt látták volna tüllem; sőt inkább, hogy az tanulásra ő Ngának jó exemplomot adjak, magam is éjjet, napot egygyé teszek és csak ebéd, vacsora külött fel olvasásim közől, oly igen az olvasásnak adtam én is magamat. Az holott pediglen azt irtam volt Ngodnak, hogy erre a gondviselésre mást constitualna helyettem, mely dologból Ngod felőlem külömb reménységben lött légyen: oh hatalmas Isten, mely megkeseredett és szomorodott szűvvel kellett énnékem ez szót olvasnom, te egyedől látod. Holott nem az végre irtam volt, hogy azzal az Ngod kegyelmessége megbántódnék, az vagy molestiat igyekeztem volna szerzeni, absit, absit: most készebb volnék életemet, látván, hogy sem mint az lenne; hanem az ide való állapatokat látván, bizonyos okokra nézve akartam azokat Ngodnak jelenteni. Ezzel ilyen tisztességes állapottól nem futottam, magamról le sem akartam ez böcsöletes tisztet rázni, mely az én iffiui állapotomhoz és ily méltatlan voltomra nekem bizony szűbül kívánatos és fölötte kedves, mely által mind Ngságtoknál, nekem kegyelmes uraimnál, mind ez országban levő nagy embereknél magamnak esmeretséget nyertem, melyet bizony ez világi minden kincseken felől emelek és becsülek. Az mint pedig akkori irásim között is azon könyörgöttem, hogy azzal az Ngod méltósága meg ne bántódjék és nem az én irásom, hanem az Ngod kegyelmes akaratja szerint légyen, ugy ez mostani alázatoson irott levelem is intercedal azon, hogy Ngodnak azok nehézségére ne legyenek, hanem azokról kegyelmesen megbocsátván, legyen elébbeni felőlem concipialt kegyelmes, jó reménységben, mely bizony Ngodat meg nem csalta soha, meg sem csalja;

si autem hac in parte non peccavit ignorantia, ut mihi det veniam vestra clementia, humiliter peto et dein latiora scribere ne dedignetur, obnixe oro. Mivel pedig arra is Ngod kegyelmesen admonial, hogy ezután azbeli szándékomnak békét hagyjak, ez Ngoddal nyilván legyen, hogy én immár azt Ngod parancsolatjára, ez mellettünk levő Ocianusnak mélységes örvényébe vetettem, melyet ennek utánna soha Ngod nem hall; hanem valamíg élek és kévántatik szolgálatom, Ngságtoké vagyok. Ez vagyon azért hátra, hogy Ngodtól megnyerhessem, hogy én bennem megnyugodván és felőlem tökéletesen elhigyje, miglen Isten erőmet megtartja, valamiket Ngod nekem parancsolt és előmben adott, azokban hiven, igazán eljárok. És hogy ő Nga körül nem csak oly szorgalmatos, hűséges gondviseléssel leszek, melylyel igaz szolga jó ura körül szokott forgolódni, hanem azzal az affectussal is, melylyel édes atya, vagy anya szokta magzatját követni. Az holott esmét Ngod erre fölötte int és obtestal bennünket, hogy totis viribus azon legyünk, miképen persuadialhassuk és reá vehessük ő Nagyságát arra, hogy még itt helyben ez jüvendő januariusig tanuljon, erre Isten bizonyságunk, hogy mind ennek előtte igen rajta voltunk, mostan is azon vagyunk, de még ez ideig rá nem vehettük, mindazonáltal mi az Ngod parancsolatja szerint ezután is erülkedünk ha mit efficialhatunk, de hogy rá vegye magát igen dubitalunk. Hanem az Ngod kegyelmes parancsolatira és kegyes atyai kivánságira nekünk is intés és kérésünkre nézve arra igirte magát, hogy addig, miglen Ngtok rendelésébül ide jüvő ember elérkezik, tanul, az mint ereje s elméje engedi, de az délesti időt az arithmeticanak és galliai nyelvnek tanulására akarja fordítani, melyek ugy vagyon, hogy azok is hasznosok és igen szükségesek. Az tanulása felől mint progredialt és ez után is akar ő Nga procedalni Ngod maga leveléből ő Ngának, bőségesben pedig Töltséki István [1]) U. certior leszen. Az idegen nyelveknek állapoti felől az mi neki az német nyelvhez, elébbi irásom szerént reménységünk nincsen, de az galliaihoz Isten után vagyon, mivel magának is inkább láttatik ahhoz inclinatioja és az mely mostani gallus gazdánál vagyunk, váltig szorgalmatos ő Nga informálásában, immár mint proficialhat ő Nga, azt Isten s az üdő mutatja ezután. Im értem kegyelmes uram az Ngod irásábul azt is, hogy az uramnak ő Ngának asztalára szolgáltató rossz eledelek felől, minemő búsulásban legyen, mely Ngod ezbeli busulása bizony nekem nagy szivem fájdalmára vagyon, valakiknek azért informálásokból esett, bizony nem dicsiretes dolog, hogy mind Ngodnak szomorúságára, mind nékem szűbeli fájdalmomra hintett olyan szókat. Bezzeg az kereszténység az olyatén embereket arra vitte volna, hogy róla ha mi

[1]) Az Album szerint: »Stephanus Toeltsoki Hungarus, eiusdem illustris comitis praeceptor. 26.« col. 194.

fogyatkozást láttanak gondviselésemben, szememben intettek volna, nem hátam megett. Ha az uram ő Nga panaszolkodott volna, méltán szenvedném, de holott maga is hallván csudálkozik rajtok, az kik igy szomorítják Ngodat, bizony nekem keservesen esik. Oztán az uram ő Nga sem olyan gyermek immár, hogy ártalmára és hasznára való dolgokat meg nem tudna distingvalni, ha azért egészségének nem szolgált volna, bizony Ngodnak is hirivel volt volna eddig. Annak fölötte az Ngod előmben adott kegyelmes parancsolatit is előttem akarván hordozni, hogy oly szállásra szállítsam ő Ngságát az hol valami infamiaban forgók ne legyenek, ily becsületes fő embereket consulaltam ez felől, mint *Plessius,* doktor *Alting* és *Poliander* [1]) uramékot az kik minden itt való szállások közül leginkább azt svadialák, de ám ott csak két holnapig lakánk, azoltától fogván ennél az gallus gazdánál lakunk. Ezeknek resolválásokra és belőlek Ngod előtt magamnak való kiextricalosokra sok kívántatnék, de mivel az panaszolkodást követni nem akarom, az vádlás annál inkább virum cordatum non decet ; az szemben való szállásra, kinek kinek, Isten Ngod kegyelmes szini eleiben vivén, az megfelelésre kész vagyok. Ngod azért ezbeli busulását sziviből kivetvén, azon megnyugodjék, hogy az itt való állapotokhoz képest ő Ngának se étekből se italából fogyatkozása nincsen és valamikor ő Ngának vagy ser, vagy bor italból, az vagy flöstükem dolgából kévánsága vagyon, abból én nem praescribálok, hanem ő Nga hozat magának, nekem csak arra vagyon gondom, hogy azfélékért hamisan többet ránk ne irjanak, hasonlóképen ő Nga után levőknek. Istentől erőt, segétséget reá kérvén azon is leszek, hogy se előttem, se pediglen magammal együtt Ngod eleiben panaszt rám ne vihessek ; de mostan ez féle excusatiokat hátra hagyván, térek az uram ő Nga egészsége és magaviselése felől való irásomhoz, mely tudom, Ngodnak is kedvesb és kévánatosb, nékem pedig sokkal gyönyörüségesb. Elsőben is azért egészsége felől Ngodnak azt irhatom, Istennek szent neve legyen áldott, mind eddig, mind mostan igen jóban volt s vagyon, ő Nga után levők hasonlatosképen, magasságára ő Nga ékesen felhuzalkodott, termetében pedig vastagodott és szépen teljesedett ; sőt nem csak teste állásában, hanem tudományában is látható és tapasztalhatóképen nevelkedett, kiért az mi Istenünknek sz. neve áldassék és magasztaltassék. Az tisztességes tanulásban mind ez ideig ő Nga oly szorgalmatos volt, hogy inkább nem is kévántatott, ez után is igireti és ajánlása szerént, az mint feljebb is irám, ő Nga az menynyire ereje s elméje engedi, azon leszen, hogy idejét haszontalanul nem mulatja és Ngodnak is ennyi költségét hiában nem igyekezik

---

[1]) Joannes Polyander a Kerkhoven (1568—1646) az egyetemnek több ízben rektora, theologiai tanár. (Album etc. IX—X. ll.)

külteni. Az mi pedig legkévánatosb és idvességesb, az isteni szolgálatban, tökéletes és tiszta életnek megtartásában oly foglalatos, hogy tudom ezekért mind Isten előtt kedves, mind pedig emberek előtt dicsiretes, látom. Maga viselésben csendes, beszédeiben mértékletes és szemérmetes, mely jó magaviselésével mindeneknél az kik látják, magának nagy szeretetet conciliál és magához hajt. Conversatioja itten vagyon az cseh király ő felsége 4 fiacskáival és az frisiai orientalis Nassovicus gubernator három fiaival, azoknak becsületes ephorusival és több fű professorokkal; többi között kiváltképen Doctor *Alting, Rivetus* [1]) és *Poliander* uramékkal az ki mostan Magnificus Rectorrá választatott. Ezek után akarám azt is Ngodnak értésére adnom, hogy mivel itten mind galliai forma köntösökben járnak, ő Ngának is az zöld skarlátból kelleték oly forma köntöst szabatnom, mely hozzája való eszközekkel és solovarival együtt készült 145 itt való forintokban, az forint mint az előtt is megirtam, csak egy tallérban vagyon harmadfél. Az gyermekeknek hasonlóképen tisztességes vörös posztóból, mind az háromnak talpig való új köntöst, mely készült 186 itt való forintokban. Jól lehet ezekre talám Ngodtól kellett volna elsőben instructiot várnom, de ebben egyéb semmiképen nem lehetett. Az költség állapotja felől ezt irhatom, az mint 4. die Martii irott levelemben, még vagyon 90 tallérunk, mert erre az holnapra való asztali fizetést kiadtam vala. Vagyon esmét 36 medvés tallérok, melyeket itt elvenni nem akarnak, annak fölötte az 70 tallérok, melyek *Mikó Ferencz* uram hozott kétszáz tallérokból maradtanak. Az aranyok még eddig ugymint 500. intacti vadnak. Ezzel az költséggel még alkalmas ideig megérnők, csak Isten ő Ngságának adjon jó egészséget és tanuláshoz való kedvet. Hogy ezt is ne praetermittáljam, ő Nga mesterével, az gyermekek, Tornai Uram külön-külön házakban vadnak, én is külön vagyok, mely külön való lételem bizony nékem sem esett eddig káromra, mivel az Ngod kegyelmességéből vött 30 tallérokat ilyen ususra fordítottam, hogy egy matematicust fogadtam és ahhoz az tudományhoz való instrumentumokat szerzettem, melyben magamat exercialván, Isten engedelme és az Ngod kegyelmessége után, az arithmetican, geometrian in mensurandis distantiis által mentem, mostan az geographiában forgolódom és rövid napok mulva Isten segítsége után az fortificatioknak tanulásihoz kezdek; mely dologra való képest bizony magam is igen kévánnám és akarnám, ha ő Nga még itt maradna esztendeig vagy meddig; mindazonáltal ugy legyen, mint Istennek kedve és Ngtok akaratja. Végezetre, hogy Ngod arra méltóztatta magát, hogy az mi kegyelmes urunknak és édes hazánknak állapotja felől tudósított, azt

---

[1]) Andreas Rivetus (1572—1651) theologiai tanár. (Album etc. IX—X. l.)

Ngodnak alázatoson megszolgáljuk, csak az Úristen immár ő fölségének és nemzetünk ilyen győzedelmes fáradsága után adjon állandó csendes békességet, de az itt való embereknek örömökre nincsen, mert urunkban vala Isten után nagy reménységek, melyre való képest mi is nem hirdetjük, hanem hallják másoktól elébb. Én is ha mi bizonyost tudnék az ide való állapotok felől, Ngodnak örömest megirnám, jól lehet nova quam plurimo, sed quia incerta; azok közül azt irhatom, hogy az angliai és galliai királyok között nem kicsid ellenkedés támadott és igy mind két fél hadat gyűjt. Mondják ezt is, hogy az galliai király ott az maga országában egy Rosello nevű igen nevezetes várost akar megszállani, ezt praetendálván benne, hogy ők volnának ösztönzői az angliai király bellicus motusra való indulatinak. A hispaniai király 100 tall.....[1]) kivel adós az antverpiai és egyéb helyeken való kalmároknak, ezt az adósságot tiz esztendőkre szállította, hogy akkor adja meg és hogy mostan nagy hadat conscribal azt irják az tengerre is.....[2]) Classist készíttetett, mi szándéka legyen avagy mely felé. Angvis latet in herbis. Az itt való állapot mostan csendességben vagyon, mindazonáltal hallván, hogy Spinola hadát készíti, félvén ezek álnokságától az mint beszélik Princeps Auraicus is, mehelt az üdő kinyilik, táborban akar szállani. Hirdetik azt is, hogy az angliai király 1200 gyalogot akar az dániai királynak küldeni, de inkább hiszem, hogy csak verbis; az galliai királyt azért bizonyoson mondják, hogy küldet, de mennyi számut, nem irják. His Illmam Vram M. vivere, valere et florere quam diutissime et felicissime una cum suis animities precor; meque totum quantus sum tibi tuisque dedo et consecro Comes Illme! Dabantur Lugduni Batavorum die 16. Aprilis Anno Domini 1627.

Illustrissimae Vrae Magnificentia addictissimus et ad omnia mandata promitissimus servitor humillimus.

Michael Cornis mp.

P. S. Az mit oda feljebb kell vala irnom, utóljára juta eszemben, hogy az gyermekek felől is irjak. Irhatom azért, hogy jó egészségben vadnak, tanulnak is, az mint tüllek lehet, de az költségek szinte elfogy s igy ha az actiak nem providialnak, az Ngságodéra szorulnak. Az mennyi, vagy talám még egy két holnapig megérik vele.

Kivül: Illmo Comiti Dno *Stephano Betthlen de Iktar,* Comitatuum Hunnyad et Marmarusiens: Supremo ac perpetuo Comiti etc. (Záró-pecsét.)

Közli: Lukinich Imre.

---

[1]) Az eredetiben kiszakadva.
[2]) Az eredetiben kiszakadva.